

Egon i bushen. Spænd bibelbæltet

[Foredrag RUC 3.4.3]

1. Egon Clausen har været ude i Bushen - ikke i Afrika, men det sted hvorfra George W. Bushs mentale verden går. I Bibelbæltet i USA. Det er en rejse og en bog som i sig selv kunne give anledning til kommentarer, men jeg har lovet i dag at tale om noget andet. Nemlig om de forskningsaspekter, som jeg især vil pege på i forbindelse med denne rejse og denne bog.

2. Jeg har i forlængelse af min egen forskning ikke mindst tænkt på det religiøses betydning for alle utopiske bevægelser. Jeg tror at vi har været blinde overfor religiøsitetens betydning, fordi vi lever i verdens mest sekulariserede samfund. Men transformationen fra et samfund, hvor kirken var den dominerende kulturelle magt til det samfund vi kender i dag er ikke mindst hjulpet på vej af en arbejderbevægelse, som kunne suge den religiøse energi ind i sin egen utopi og give den en samfundsmæssig og dennesidig retning. Ikke for ingen ting ser man tydeligere religiøsiteten i kommunismen, som blev til som en kritik af socialdemokratismen. I modsætning til Socialdemokratierne byggede kommunistpartierne tillige på en særlig opfattelse af helligheden: spørgsmålet om hvorvidt der var socialisme i Sovjet var helligt og kunne derfor ikke stilles.

Den svenske kulturhistoriker Lennart Lundmark har skrevet en fascinerende bog om Korpela-bevægelsen og drømmen om tidens afslutning. *Protest og profetia* hedder den og den udkom i 1985. Den handler om en dommedagsbevægelse i Nordsverige i begyndelsen af 30'erne. Den ikke bare drømte om tidens afslutning, men forudsagde den og forberedte sig på den. Når man ved så meget om den, skyldes det, at på grund af visse promiskuøse forhold mellem lederne og mindreårige blev politiet indblandet og medlemmerne blev afhørt. Lundmark har den pointe, at i de nordsvenske kommuner, hvor Korpela var stærk brød også det svenske kommunistparti igennem ved kommunevalget i 1931. Han mener at de samme betingelser, som fremmede den utopiske kristendom også fremmede kommunismen.

3. Mikael Wiehe har i *Mikael Wiehes 116:e dagdröm* beskrevet et mareridt, hvor han bliver forfulgt af en betjent og løber ned gennem gaderne i Malmö og lige med nød og næppe når at springe ombord på båden til "friheden i København". Set med mange venstresnoede svenskeres øjne var København et frihedens sted i 70erne. I et lidt større perspektiv kunne man også sige, at venstrebevægelserne i Danmark og Sverige adskilte sig i stil på mange måder. Bl.a. var maoismen i dens forskellige aspekter stærkere i Sverige – og for den sags skyld også i Norge. Der var et stærkt sekterisk præg over disse noget stramme grupper. I en fuldstændig utilladelig forkortning vil jeg udkaste den idé, at forskellen mellem de tre skandinaviske venstrefløje var et mønster for opposition, som trækker på oppositionen i de tre kristne samfund. I Sverige og Norge frembragte statskirkerne et rigt facetteret sekt-liv som blev et grundmønster for al senere opposition. I Danmark integrerede man i stedet de to største sekter i folkekirken og harmoniserede herved nogle af de modsætninger, som var mellem de forskellige kirkelige retninger. Dette mønster for opposition gik formentlig i arv til andre oppositioner senere i historien.

4. Mest grundlæggende har Egon Clausens bog imidlertid fået mine tanker til at kredse om vores manglende forståelse af USA og religiøsitetens betydning dér.

Joel Kovel har skrevet den meget tankevækkende bog *Red Hunting in the Promised Land. Anticommunism and the Making of America*.¹ Heri citerer han en undersøgelse om amerikansk identitet fra 1988, "the most exhaustive study of the U.S. electorate ever undertaken". Denne undersøgelse fandt, at som en "identity, anti-communism is virtually universal in America." 70% af de adspurgte så sig selv som antikommunister, mens den næststørste kategori udgjordes af identiteten "a religious person", som kunne mønstre 49%.² Især i USA, hvor religiøsitet er så vigtig kan man undre sig over denne centrale rolle for antikommunismen - da ikke mindst under Gorbačov, hvor kommunismen på ingen måde udgjorde nogen reel trussel. Men Kovel mener, at antikommunismen har spillet rollen som en slags

---

¹ 2. udg. London 1997.

² Norman Orenstein, Andrew Kohut og Larry McCarthy: *The People, the Press and Politics*, Redading Mass. 1988, cit af Kovel s. 4 og note 3.

erstatningsreligion eller at den har religiøse aspekter, præcis som kommunismen selv, og at dette hænger specifikt sammen med USAs tilblivelse.

Hans oprindelsesteori tager udgangspunkt i en tolkning af Orson Welles-filmen *Citizen Kane*. Hovedpersonens sidste ord er: Rosebud, rosenknop. Ordet bliver i filmen en utydet drøm, en ikke fundet nøgle til det som Kane manglede i sit liv, da han havde fået alt. Kovel mener, at ordet for Welles var oplagt af indiansk oprindelse. Rosebud hed én af Welles kolleger på CBS radio i trediverne, en efterkommer af Sitting Bull. Der findes også et crow-reservat i South Dakota ved navn Rosebud. Som epos om den herskende elite i USA ser Kovel denne utydede drøm som en reference til den sammen elites manglende historiske bevidsthed om det folkemord på Nordamerikas oprindelige befolkning som var forudsætningen for realiseringen af hele indvandringsprojektet.

De første indvandrere var calvinistiske sekter fra Europa, som søgte *frihed fra forfølgelse*. Deres arbejdssetos bød dem at se indianerne som dovne, som ikke-arbejdende. Men faktisk, siger Kovel udgjorde indianerne de næste hundrede år en evig udfordring for indvandrerne. Mange - rigtig mange ifølge nogle kilder - valgte faktisk at leve indianernes behagelige liv i stedet for det pietistiske, religiøse liv blandt nybyggerne.

Nybyggerne sejrede imidlertid i denne første *red hunting* og udryddede næsten den mangefacetterede indianske kultur og marginaliserede resten til de ufrugtbare randområder. USA blev som stat grundlagt som det første moderne frihedens og menneskerettighedernes rige. Men friheden byggede på udslettelsen af de røde.

Længe kunne denne oprindelige mytologi - som vi finder udarbejdet hos Cooper og mange andre romantiske forfattere - holde sammen på dette nye samfund som den fælles fortælling, som kunne skræve over de mange forskelligheder mellem sekterne, mellem protestanter, katolikker og jøder. I slutningen af 1800-tallet begyndte indvandrerne fra Øst-, Vest- og Sydeuropa at vælte ind i millionvis. Med dem kom socialismen til USA, det nye frihedsprojekt, som ville fuldføre demokratiets projekt.

Efter første verdenskrig blev det stadig vanskeligere at holde sammen på 'den amerikanske fortælling', som kunne erstatte den manglende nationale fortælling. Den amerikanske elites modvilje mod

arbejderbevægelsen fik et afgørende skub med den russiske revolution og dannelsen af et amerikansk kommunistparti. Den første 'red scare' i 1919 må ses ikke blot som elitens angreb på kommunisterne og arbejderbevægelsen, men som det første udkast til den amerikanske antikommunisme, som kunne erstatte fortællingen om kampen mod rødhuderne som national fortælling. Kommunismen var 'fremmed', 'uamerikansk' 'en forurening' af den amerikanske 'body politic', statslegemet. Set i dette perspektiv er antikommunismen ikke blot vendt mod kommunismen, men en irrationel mytologi som yder modstand mod tolkning i rationelle eller politiske termer. Dens karakter af religiøsitet gør det muligt at se mange former for antikommunisme, såvel politisk begrundede (som George Kennans containment-politik) som populistiske hysterier som mccarthyismen. Dens religiøse karakter trækker ifølge Kovel linjer tilbage til hekseforfølgelsen i Salem (som Arthur Miller skildrer i *Heksejagt*). De calvinistiske sekter søgte *frihed*, men medbragte også et frihedsbegreb som var udelukkende religiøst og som blev marginaliseret ved dannelsen af USA som sekulær stat. I visse former for antikommunisme (den antisemitiske i 30'erne, mccarthyismen, reaganismen) genopstår puritanismen og bevidner den dobbelthed der er i begrebet frihed i amerikansk tradition.

Kenneth D. Wald har i en artikel fra 1994 *Journal of Church and State* undersøgt The Religious Dimension of American Anti-Communism.ⁱ Han peger på, at religion spiller en helt afgørende rolle for amerikansk identitet. Han synes at hælde til den opfattelse, at denne nødvendighed udspringer af USAs særlige historie, som et konglomerat af forskellige grupper uden historisk formidlet, national identitet. Alle de undersøgelser han refererer viser, at der er en klar sammenhæng mellem religiøst valg og politisk opfattelse. Det religiøse højre mener i alle undersøgelser helt frem til kommunismens opløsning, at kommunismen er en langt større fare for USA end de højreorienterede regimer USA har været allieret med. På samme vis er det religiøse højre tilhængere af en stor militær magt til at holde modstanderne i skak. Omvendt med det religiøse venstre. Højre betyder her fundamentalistiske grupper som baptister og pinsemissionærer, mens venstre betyder liberale religiøse sekter som presbyritanere mv.. Wald arbejder med ideen om en 'civil religion' (ud fra Robert Bellahs bog *The Broken Covenant*.ⁱⁱ) Han ser "the core of civil religion is a society's symbolic understanding of itself, its founding myths and purpose." Han ser den udfoldet over en bipolar

akse fra legitimation til profeti og mener at fundamentalisterne især befinder sig på den legitimative ende af spektret, mens de liberale religiøse betoner USAs gudommelige forpligtelser til at være en god nation og bundne til den profetiske ende af akse.

Med kommunismens sammenbrud omkring 1990-92 kom USA ud i en ideologisk krise. Selve demokratiets betydning var formuleret op mod kommunismen og antikommunismen havde udfyldt rollen som national fortælling. Georg W. Bush forsøgte sig med sin baggrund i den texanske fundamentalisme at formulere et nyt verdenssyn baseret på religionens 'gode' og 'onde'. Dette forsøg til en ny eller en genoplivet fortælling fik et stød - svarende til den russiske revolution - med terrorangrebet den 11. september 2001. Kampen mod terrorisme blev den nye antikommunisme - eller ser ud til at kunne blive det. Den trækker som den på de gamle energier fra kampen mod rødhuderne og de røde og har som antikommunismen potentiale i sig til at holde alle frigørende tankeformer nede. Det drejer sig ikke kun om venstrefløjen, som ikke længere eksisterer i USA, men især temaer, som abort, homoseksuelles rettigheder, disciplin i skolerne, straf til kriminelle mm.

Jeg er sikker på, at Carl Pedersen har mere at sige om disse ting og bedre kan oversætte dem for os end jeg kan.

---

i. Kenneth D. Wald: The Religious Dimension of American Anti-Communism, *Journal of Church and State*, 1994/36/3/s.483-506. Tidsskriftet udgives af J.M. Dawson Institute of Church-State Studies at Baylor University, Waco, Texas.

ii. Robert N. Bellah: *The Broken Covenant. American Civil Religion in a Time of Trial*, New York 1975.